

IQTIDORLI O'QUVCHILARDA MILLIY IFTIXOR TUYG'USINI SHAKLLANTIRISHDA ESTETIK TARBIIYA USULLARINI QO'LLASHDOI: <https://doi.org/10.53885/edinres.2022.4.4.001>***Maxmudova Dilorom Inoyat qizi, Isabayeva Dilfuza Komiljonovna, Holigova Madina Komilovna, Buxoro davlat universiteti magistrarlari***

Annotatsiya. Maqolada o'quvchilarda milliy iftixor tuyg'usini shakllantirishda o'zbek xalqining bay madaniy merosi namunalaridan, estetik usullardan foydalanishning samarali jihatlari talqin qilingan.

Kalit so'zlar: o'quvchi, madaniy meros, illy iftixor, milliy g'urur, estetik tarbiya, shakllantirish, vatanparvarlik.

Turli xalq va millatlarning o'zligini anglashi ular mustaqilligi, erkini kafolatlovchi muhim shartdir. Binobarin, milliy o'zlikni anglash ana shu xalq, ana shu millatning kishilik jamiyatidagi o'rni va mavqei belgilaydi. Milliy g'urur va iftixor tuyg'usiga ega bo'lish har bir millatning milliy o'zligini anglashida mustahkam asosdir.

Milliy iftixor, milliy g'urur, qadriyatlar, birdamlik, hamjihatlik va bag'rikenglik tuyg'ulari zaminida shakllangan vatanparvarlikni ham o'z ichiga oladi. Yoshlarda Vatanga bo'lgan muhabbat, u bilan faxrlanish tuyg'usi qanchalik kuchli bo'lsa, har bir inson o'z vatani tarixi, ona tili, madaniyati, urf-odatlarini, an'analari hamda qadriyatlarining mohiyatini qanchalik chuqur anglasa, mustaqillik shunchalik mustahkam va barqaror bo'ladi.

Milliy iftixor shaxsning muayyan millatga mansubligi, uning milliy etnopsixologik xususiyatlari hamda ushbu millat tomonidan jahon tamadduniga qo'shilgan hissadan faxrlanish, o'zi mansub bo'lgan millatga sadoqat hissini tuyish, muhimi - bu yo'lda amaliy faoliyat ko'rsatishdan iboratdir.

Markaziy Osiyoda yashab, ijod etgan buyuk allomalarning shaxs kamoloti to'g'risidagi qarashlari zamonaviy bosqichda jahon ta'limi uchun muhim asosdir. Milliy pedagogik qadriyatlarni mavjud sharoitda demokratik qadriyatlar bilan uyg'unlashtirish, ta'lim mazmuniga insonparvarlik va demokratik g'oyalarni singdirish, o'quv jarayoniga ilg'or texnologiyalarni tatbiq etish, ta'lim-tarbiya samaradorligini oshirish-davr talabidir. Shu sababli, o'quvchilarda milliy iftixor tuyg'usini shakllantirishda estetik tarbiya usullarini qo'llash muhim ahamiyat kasb etadi.

O'zbek xalqi tarixini puxta bilish, tarixiy jarayonlar mohiyatini to'g'ri anglash, ijtimoiy voqea-hodisalarga ongli munosabat, xalq qahramonlarining faoliyatidan ibrat olish o'quvchilarning milliy iftixor tuyg'usiga ega bo'lishlariga yordam beradi.

Milliy iftixor ijtimoiy-psixologik hodisa, milliy iftixor tuyg'usiga egalik esa, ma'naviy-axloqiy sifat bo'lib, u samarali tashkil etilgan ijtimoiy tarbiya jarayonida shakllanadi. Milliy iftixor tuyg'usiga ega bo'lishda shaxsning ma'naviy-axloqiy kamoloti, bilim darajasi, dunyoqarashi, ijtimoiy-tarixiy jarayonlarga faol munosabati muhim o'rin tutadi.

A.Ibrohimov, X.Sultonov va N.Jo'rayevlarning fikrlariga ko'ra «shaxs g'ururi – bu faxr», «milliy g'urur – bu iftixor» bo'lib, ular garchi bir-birlariga yaqin ma'nolarni anglatsada, bir vaqtning o'zida bir-biridan ma'lum darajada farqlanuvchi tushunchalar ekanligi ta'kidlanadi. Bu o'rinda mualliflar quyidagi fikrni ilgari suradilar: «Milliy iftixor millat o'zini yaxlit ijtimoiy birlik ekanligini ongli ravishda his qilishidir. Bu shunday bir kuchli ruhiy holatki, u tufayli tarixiy birlik, qon-qarindoshlik, til, madaniyat, ma'naviyat, iqtisodiy hayot va kelajak birligi millat vakillarining qalbidan chuqur o'rin oladi» (2). «Milliy iftixor tuyg'usi – o'z milliy mansubligidan faxrlanish imkoniyati. Milliy iftixor tuyg'usi o'z millatining boy tarixi, madaniy va ma'naviy merosidan, uning jahon sivilizatsiyasiga qo'shgan hissasidan g'ururlanish imkoniyati. Milliy iftixor tuyg'usi – o'zligini anglash va o'zgalarni tushunishga da'vat etuvchi qudratli kuch» (2).

Ko'rinib turibdiki, mualliflar bu o'rinda g'urur tushunchasini shaxsga, iftixor tushunchasini millatga xos tuyg'u sifatida e'tirof etadilar. Aynan mana shu holat ular o'rtasidagi farqni ko'rsatuvchi ko'rsatkich sifatida qabul qilinadi. Har ikki tushunchaga berilgan ta'rifdan g'urur tushunchasi individuallik, iftixor tushunchasi esa ijtimoiylik xususiyatiga ega bo'ladi, degan

xulosaga kelish mumkin.

Bu tuyg'u shaxsda quyidagi shakllarda namoyon bo'ladi:

- millatning yutuqlari, obro'-e'tibori bilan faxrlanish, uning muammolariga befarq bo'lmaslik;

- xalqi, millatining taqdiri uchun jonkuyar bo'lish;

- o'z millatining moddiy-ma'naviy merosini asrab-avaylash;

- xalq odatlari, an'analari, qadriyatlarini hurmat qilish, ularni boyitish va takomillashtirish to'g'risida qayg'urish;

- xalqi, millatiga mehr-muhabbatini amaliy faoliyatda namoyon qilish.

Milliy g'urur, milliy iftixor o'zi mansub bo'lgan millat, xalqning ravnaqi, taraqqiyoti uchun kurashishnigina emas, shu bilan birga o'zga millatga mansub kishilarga hurmat-ehтиrom ko'rsatishni taqozo qiladi. Bunday tuyg'uga ega ma'naviy yetuk kishi milliylikni millatchilikdan, haqiqiy milliy g'ururni millatparastlikdan farqlay oladi, boshqa millat vakillarining izzat nafi va g'ururini kamsitmaydi. Shuningdek, milliy g'urur va iftixor tuyg'usiga ega insonda milliy o'zlikni anglash tuyg'usi shakllanadi.

O'zbek xalqining ardoqli farzandlari bo'lgan ajdodlarimiz o'zida milliy iftixor tuyg'usini namoyon qila olgan. Jumladan, Mahmudxo'ja Behbudiyning quyidagi so'zlarida milliy mansublikdan g'ururlanish, milliy iftixor tuyg'usi yaqqol namoyon bo'ladi: «Biz o'z qismatimizni bilamiz. Agar bizning hayotimiz hurriyat va xalqning baxt-saodati uchun qurbonlik sifatida kerak bo'lsa, biz o'limni ham xursandchilik bilan kutib olamiz ... mumkin qadar ko'proq yaxshi maktablar ochish, shuningdek, maorif va xalq baxt-saodatini ta'minlash sohasida tinmay ishlash bizga haykal bo'ladi ...» (1).

Abdurauf Abdurahmon o'g'li Fitrat ham o'z Vatani sevadi, u bilan faxrlanadi, uni har narsadan muqaddas tutadi va yoshlarni Vatanni sevishga, ardoqlashga, Vatan uchun jon fido qilishga chorlaydi:

Onam! Seni qutqarmoq uchun jonmi kerakdir?

Nomusmi, vijdon bila imonmi kerakdir?

Temur bila Chingiz qoni toshdi tomrimizdan,

Aytgil! Seni qutqarmoq uchun qonmi kerakdir?

Yov suqg'ali kelgach qilichini yuragingga,

Tush oldiga, ol ko'ksumi – qalqonmi kerakdir(3)

Bu misralar vatanparvarlikning yuksak namunasi bo'lib, yoshlarda milliy iftixor tuyg'usini shakllantirishda alohida qimmatga ega.

Fitratning fikricha, har bir inson hayotda o'z o'rniga ega bo'lishi uchun u sog'lom fikrli va pok axloqli bo'lmog'i kerak. Har millat o'z kelajagini o'ylar ekan, yoshlarga e'tiborini qaratmog'i, ularni muntazam jismoniy, aqliy, ruhiy tomonidan chiniqtirmog'i lozim .

Munavvarqori Abdurashidxon o'g'li bolalarga atab yozgan asarlarida Vatanga sadoqat va mehr-muhabbat, insoniylik, to'g'rilik, mehnatsevarlik fazilatlarini shakllantirishga e'tibor bergan. Uning fikricha, Vatanni sevish, uning gullab yashashi uchun mehnat qilish va ulg'ayish zarur. Shu sababli alloma bolalar qalbiga Vatan go'zalligini singdirib, ularni Vatan oldidagi fuqarolik burchini yuksak darajada bajaradigan kishilar qilib kamol toptirishni, Vatan o'z farzandlaridan najot kutib turganligini ta'kidlaydi.

N. Jo'rayevning «Uyg'oq nigoh» kitobida istiqloq davri muammolari, demokratiyaning ma'naviy-axloqiy mazmuni, hozirgi ijtimoiy-siyosiy jarayonlarning borishi atroflicha tahlil qilingan . Asarda istiqloqning buyuk mohiyati, o'zlikni anglash-olamni anglash ekanligi, ruhiy-ma'naviy yangilanishlar, iqtisodiy-huquqiy islohotlar haqida fikr bayon etilgan. Muallif milliy iftixor tuyg'usi, millatning boy tarixi, madaniy-ma'naviy merosi, jahon sivilizatsiyasiga qo'shgan hissasidan g'ururlanish salohiyati ekanligiga urg'u beradi va asosiy e'tiborni milliy iftixor tuyg'usining insonparvarlik mazmuni, inson mohiyati, islom dinining milliy iftixor, milliy g'urur tuyg'ularining kuchayishidagi ahamiyatini ko'rsatib berish va Sharq xalqlarining o'ziga xos fazilatlarini yoritishga qaratadi.

M. Sharifxo'jayev «Iftixor» nomli kitobida kelajagi buyuk davlat bilan haqli ravishda faxrlanish tuyg'ulari, mustaqillik yillarida respublikada erishilgan yutuqlar to'g'risidagi

qarashlarini ifodalagan. Muallif respublikadagi ijtimoiy-siyosiy barqarorlik negizini asoslab berar ekan, xalqning ishonchini qozona olgan rahbar- shaxsga xos sifatlar, respublikada amalga oshirilayotgan ijtimoiy o'zgarishlarni ta'riflab, istiqloq g'oyasining asosini Vatanga bo'lgan muhabbat, milliy iftixor, vatanparvarlik tashkil etishi lozim degan fikrni ilgari suradi. Muallif milliy iftixor haqida to'xtalib, o'zbek xalqi tarixini puxta o'rganish, milliy an'analari va urf-odatlarini tiklash, uni hozirgi zamon yutuqlari bilan boyitish zarurligiga urg'u beradi.

Yoshlarda milliy iftixor tuyg'usini shakllantirishda asosan ular o'qiydigan, o'rganadigan barcha turdagi ma'lumotlar (kitoblar, ommaviy-axborot vositalari, muloqot jarayonlari, bevosita ularga o'qitiladigan fanlar) - shakllanadigan yangicha tasavvurlar, yangicha tarbiya va yangicha dunyoqarash uchun zamindir. Shuningdek, o'quvchilarda milliy iftixor tuyg'usini shakllantirishda estetik tarbiya usullarini qo'llash o'zining samarali natijasini beradi.

Milliy qadriyatlar (urf-odat, marosim va an'analar), xalq og'zaki ijodi, adabiyot, ilmfan hamda san'at (xalq hunarmandchiligi, milliy me'morchilik, rassomlik, qo'shiqchilik, raqs san'ati va san'atning boshqa turlari (kino, teatr, sirk, milliy dorbozlik) kabi milliy-madaniy meros namunalari bilan o'quvchilarni tanishtirish ular tomonidan milliylik, milliy turmush tarzi va milliy o'zlik xususiyatlarining anglanishiga xizmat qiladi.

O'quvchilar bilan milliy-madaniy meros namunalari haqidagi bilimlarni targ'ib etish uchrashuv, davra suhbat, ko'rgazma, havaskorlik chiqishlari, ilmiy taqdimot va ekskursiyalar shaklida tashkil etilishi mumkin.

Ta'lim xoh sinfda, xoh ta'lim muassasalaridan tashqarida uyushtiriladigan tadbirlarda bo'lsin, asosiy e'tibor milliy-madaniy merosning millat sha'nini yuqori darajaga ko'targan, uning nomini jahon hamjamiyati o'rtasida keng targ'ib eta olgan, xalqaro ko'rik va tanlovlarda tan olingan namunalari bilan o'quvchilarni tanishtirishga qaratilishi zarur.

O'quvchilarni milliy-madaniy meros namunalari bilan tanishtirish ularda xalq ijodkorligi, bunyodkorligiga nisbatan hurmat uyg'otadi. Madaniy meros namunalari o'z mazmunida eng ezgu insoniy qarashlarni, ya'ni, tinchlik uchun kurash, urushning, nizolarning har qanday holatlarini qoralash, yurt ozodligi va xalq farovonligi yo'lida mehnat qilish, insonlarga, tabiatga bo'lgan cheksiz muhabbat, tabiat va insonning o'zaro uyg'unligi g'oyalari aks ettira olganligi bilan ham asrlar davomida qadrlanib kelinadi. O'quvchilar ongiga ana shu g'oyalarni singdira olish ularda insonparvarlik, tinchliksevarlik, vayronkor g'oyalarga nafrat kabi sifatlarni tarbiyalashga yordam beradi.

Millatning boy madaniyati, sermahsul o'tmishini jahon xalqlarini namoyon etib kelayotgan milliy-madaniy san'ati namunalari biri – bu me'moriy yodgorliklar hisoblanadi.

Me'moriy yodgorliklar millatning kuch-qudrati, uning bunyodkorlik salohiyatini namoyon etish bilan birga mamlakatning har bir fuqarosida cheksiz faxr-iftixor tuyg'usini uyg'otadi.

Umumta'lim maktablarida imkon qadar o'quvchilarni tarixiy-me'moriy obidalar bilan tanishtiruvchi ekskursiyalarga jalb etish, ularni o'rganish jarayonida xalqning ijodkorligi, tadbirkorligi, o'z ishiga nisbatan o'ta mas'uliyat bilan yondashishini alohida ta'kidlab o'tish, ularni me'moriy yodgorliklarni asrab-avaylashga undash muhimdir. O'quvchilar komil inson sifatida o'z yurtining «durdonalari» bo'lgan me'moriy yodgorliklar va ularning tarixidan yaxshi xabardor bo'lishlari zarur.

Samarqandda bo'lgan mashhur adib Pablo Neruda deydi: «Men jahonning deyarli barcha mamlakatlarida bo'ldim. ... Meni, ayniqsa, Registon hayajonlantirdi. Bu me'morchilik ansambli musulmon Sharqida barcha ko'rganlarimdan afzaldir. U O'rta Osiyo xalqlari madaniyatidan dalolatdir»

Milliy madaniy meros namunalari orasida milliy musiqa va qo'shiqchilik o'quvchilar ongiga samarali ravishda milliy ruhni singdira oladigan, ularning milliy o'ziga xos xususiyatlar bilan yaqindan tanishtiradigan kuchli ta'sir kuchiga ega yo'nalish hisoblanadi. O'quvchilarni milliy musiqa va qo'shiqchilik asoslari bilan yaqindan tanishtirish, ma'naviy-ma'rifiy tadbirlardan foydalanish kutilgan natijalarni kafolatlaydi. Masalan, Mulla To'ychi Toshmuhammedov, Domla Xalim Ibodov, Hoji Abduaziz Abdurasulov, Jo'raxon Sultonov, Ma'murjon Uzoqov, Komiljon Otaniyozov, Yunus Rajabiy hamda Botir Zokirov nomidagi yosh ijrochilar tanlovi va ijodiy anjumanlarda o'quvchilarning imkon qadar faol qatnashishlarining choralari ko'rish

maqsadga muvofiqdir.

San'at, madaniyat yo'nalishidagi ko'rik-tanlovlarning doimiy o'tkazilib borilishi hamda bunday tanlovlarda o'quvchilarning faol ishtirok etishlari ularda Vatan, millat tushunchalarining mohiyatini chuqur anglash, ularga mehr qo'yish, yurt sha'ni va millat obro'si uchun kurashish istagini yuzaga keltiradi. Qo'shiqlarda yangrayotgan Vatan madhi yurt taraqqiyoti va millat hayoti, uning o'ziga xosliklari, kishilarning soddadilligi, samimiyligi, insonparvarligi, tantiligi o'quvchilarning faxrlanish, iftixor hissini tuyushlariga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Behbudiy, Mahmudxo'ja. Tanlangan asarlar. -- T.: Ma'naviyat, 1999. - 280 b.
2. Ibrohimov A., Sultonov X., Jo'rayev N. Vatan tuyg'usi. – T.: O'zbekiston, 1996. – 397 b.
3. Fitrat, Abdurauf. Tanlangan asarlar. 1-jild . – T.: G'. G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 2000. – 256 b.